

UOT 75

<https://doi.org/10.59849/2311-8482.2025.4.353>

MURAD BAYRAMOV*

MÜSTƏQİLLİK DÖVRÜNDƏ AZƏRBAYCANDA BƏRPA SƏNƏTİNİN İNKİŞAF İSTİQAMƏTLƏRİ

Müstəqillik dövründə bərpa sənəti, ölkənin mədəni irsinin qorunması baxımından çox vacib bir mövzuya çevrilmişdir. Tarixi və müasir dövrə aid rəsm əsərlərinin bərpası həm milli kimliyin qorunmasında, həm də Azərbaycanın zəngin mədəniyyətinin dünyada tanıtılmasında mühüm rol oynayır. Bu məqalə, müstəqillik dövründə Azərbaycan rəsm əsərlərinin bərpası prosesini hərtərəfli araşdıraraq, bu sahədə istifadə olunan metodikaları, tətbiq olunan texnikaları və mütəxəssis hazırlığı məlumatı əhatə edir. Eyni zamanda müsbət nəticələr əldə edilsə də, bərpa işlərinin qarşısında duran çətinliklər və gələcəkdə bu sahədə həyata keçiriləcək addımlar da müzakirə edilir.

Açar sözlər: Azərbaycan, bərpa sənəti, bərpa metodları, sənət əsəri, mütəxəssis

Giriş

Azərbaycan müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra, milli mədəniyyətin qorunmasına və inkişafına xüsusi diqqət yetirilməyə başlanmışdır. Bu dövrdə incəsənətimiz, öz tarixi və sosial dəyərlərini ifadə edən müxtəlif sənət əsərləri ilə dünya səhnəsində öz yerini tapmağa çalışmışdır. Rəsm sənəti isə milli irsin təmsilində mühüm rol oynamışdır. Sovet dövrü, Azərbaycanın mədəniyyətində bir çox dəyişikliklərə və təhriflərə səbəb olmuşdur. Müstəqillik qazandıqdan sonra isə bu təhriflərin qarşısının alınması və xalqın mədəniyyətinə aid olan əsərlərin qorunması ön plana çıxır.

Bərpa işləri yalnız sənət əsərlərin fiziki vəziyyətinin yaxşılaşdırılması ilə məhdudlaşmır. Həm də əsərin orijinalını qorumaq, onun estetik və tarixi əhəmiyyətini nəzərə alaraq, müasir konservasiya metodları ilə bərpa prosesi həyata keçirilir. Rəsm əsərlərinin bərpası prosesi mürəkkəb və uzun bir yol olsa da, bu sahədə əldə edilən nailiyyətlər Azərbaycan incəsənətinin gələcəyinə böyük ümidlər bəsləyir.

Bu məqalə müstəqillik dövründə Azərbaycan sənət əsərlərinin bərpası ilə bağlı həyata keçirilən işləri, bərpa texnologiyalarını, qarşılaşılan çətinlikləri və bərpa sahəsində mütəxəssis hazırlığının vacibliyini müzakirə edəcəkdir. Məqsəd, həm bu sahədəki uğurları nümayiş etdirmək, həm də gələcəkdə bu işlərin daha da təkmilləşdirilməsi istiqamətində addımların atılması vacibliyini vurğulamaqdır.

Azərbaycanın müstəqillik dövründə mədəni irsinə yanaşma:

Azərbaycan müstəqillik qazandıqdan sonra milli mədəniyyətin qorunmasına xüsusi diqqət yetirilməyə başlanmışdır. Hətta müstəqilliyin ilkin illərində mədəniyyət və incəsənət sahələrinə maliyyə dəstəyi artırılmış, sənət əsərlərinin qorunması və gələcək nəsillərə ötürülməsi üçün müxtəlif qanunvericilik tədbirləri həyata keçirilmişdir. 1992-ci ildən başlayaraq, Azərbaycan Rəssamlıq Akademiyası, Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi və digər dövlət qurumları, ölkənin mədəni irsinin qorunması və bərpası sahəsində bir sıra qanunlar qəbul etmiş və müxtəlif layihələr həyata keçirmişdir.

Azərbaycanın mədəni xəzinəsi yalnız bir xalqın sənətini deyil, həm də bəşəriyyətin ümumi irsini əhatə edir. Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti kimi təhsil müəssisələri, bərpa işlərinin həyata keçirilməsində vacib rol oynamış, bu sahədə təcrübəli və ixtisaslaşmış mütəxəssislər hazırlamışdır.

Həmçinin, bərpa işlərinə cəlb edilən sənətşünaslar, konservatorlar və tarixçilər, bu işlərin yalnız bərpasını deyil, həm də müasir dövrün tələblərinə cavab verəcək şəkildə həyata keçirilməsini təmin etmişlər. [1, səh.82]

Rəsm əsərlərinin bərpasında istifadə olunan texnikalar:

Rəsm əsərlərinin bərpası, incəsənət sahəsindəki ən mürəkkəb proseslərdən biridir. Bu prosesdə ən vacib məsələ, əsərin orijinal strukturunu və estetik dəyərini qorumaqdır. Müstəqillik dövründə bu sahədə həyata keçirilən işlərdə müasir texnologiyaların tətbiqi xüsusilə diqqətəlayiqdir.

Bərpa prosesinin ilk mərhələsində, əsərin üzərindəki çirk və zədələnmiş qatlar təmizlənir. Bütün bu prosesdə çox diqqətli olmaq lazımdır, çünki əsərin əsl rənglərinin və quruluşunun tam qorunması vacibdir. Bərpa işlərində əsasən aşağıdakı texnikalar istifadə edilir: [2, səh.104]

- **Kimyəvi üsullar:** Əsərin üzərindəki toz, çirk və digər zərərli maddələrdən təmizlənməsi üçün kimyəvi maddələrdən istifadə edilir. Bu maddələr, əsərin üzərindəki çirkələri və köhnəlmiş qatları aradan qaldırmağa kömək edir.

- **Rəqəmsal texnologiyalar:** Müasir dövrdə, rəsm əsərlərinin bərpasında dijital texnologiyalar və 3D skanerlər də geniş istifadə edilir. Bu texnologiyalar, əsərin orijinal vəziyyətini daha dəqiq və detallı şəkildə təhlil etməyə imkan verir.

Bir çox bərpa layihələrində, rəsm əsərlərinin rəng qatları və kompozisiyaları bərpa edildikdən sonra, orijinal rənglərlə uyğunlaşdırmaq üçün müxtəlif təbii boyalar və qarışıqlar tətbiq edilir.

Şəkil 1: “Fərhad Hacıyev: rəsm əsərinin bərpa prosesi”

Tarixi rəsm əsərlərinin qorunması və bərpası:

Son 30 ildə, tarixi və mədəniyyəti təmsil edən sənət əsərlərinin qorunmasına xüsusi diqqət yetirilmişdir. Azərbaycan tarixi, zəngin mədəni irsə malikdir və bu irsin qorunması, Azərbaycanın keçmişini və mədəniyyətini gələcək nəsillərə ötürmək baxımından böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Bəzi tarixi rəsm əsərləri, Sovet dövrünə aid olduğu üçün o dövrdə bir sıra təhriflərə məruz qalmışdır. Bu təhriflərin qarşısının alınması məqsədilə müstəqillik dövründə, Azərbaycan incəsənətini düzgün şəkildə əks etdirən və tarixi dəyərləri qoruyan layihələr həyata keçirilmişdir. Rəsm əsərlərinin müasir bərpa ilə bərpası, həmin əsərlərin tarixi dəyərlərinin qorunmasına kömək edir.[3, səh.176]

Şəkil 2: “Sovet dövrünə aid rəsm əsərinin müsahibəsi”

İncəsənət bərpasının sosial və mədəni təsiri:

Rəsm əsərlərinin bərpaı yalnız sənət və tarix baxımından deyil, həm də sosial və mədəni təsirlər baxımından böyük əhəmiyyət kəsb edir. Azərbaycanın mədəni irsini qorumaq, həm də milli kimliyi gücləndirmək və mədəniyyətin gələcəyini təmin etmək üçün vacibdir. Bərpa edilən rəsm əsərləri yalnız yerli ictimaiyyətin deyil, həm də beynəlxalq səviyyədə diqqətini cəlb edir.[5, səh.206]

Bu gün müasir sərgilər və mədəni tədbirlər, Azərbaycan rəsm sənətini dünyada tanıtmayaq üçün bir vasitə rolunu oynayır. Rəsm əsərlərinin bərpaı və nümayişi, ölkənin mədəniyyətinin dünya səhnəsində tanınmasına xidmət edir.

Bərpa üzrə mütəxəssis hazırlığı:

Azərbaycan müstəqillik dövründən başlayaraq, incəsənət əsərlərinin bərpaı üzrə mütəxəssis hazırlığına ciddi yanaşılır. Dövlət təhsil müəssisələrində bərpa və konservatorluq üzrə xüsusi ixtisaslar açılmış, Azərbaycan Rəssamlıq Akademiyası və Azərbaycan Mədəniyyət və İncəsənət universiteti bu sahədəki peşəkar kadrların hazırlanması diqqət mərkəzində olmuşdur. Təhsil proqramları, müasir konservasiya və bərpa metodlarını nəzərə alaraq hazırlanmışdır.

Bu gün Azərbaycan Rəssamlıq Akademiyası və Azərbaycan Mədəniyyət və İncəsənət universitetində konservatorluq və bərpa üzrə ixtisaslaşmış mütəxəssislər yetişir. Bu mütəxəssislər, yalnız yerli, həm də beynəlxalq standartlara uyğun bərpa işlərini həyata keçirir və müasir dövrün tələblərinə cavab verən konservasiya işləri görürlər.[4, səh.98]

Azərbaycanın müstəqillik dövründə bərpa sənətinin inkişafı istiqamətində bir sıra muzeylərdə bərpa laboratoriyaları fəaliyyət göstərir. Aşağıda bu laboratoriyaların bəzi nümunələri təqdim olunur:

AMEA Milli Azərbaycan tarixi muzeyinin bərpa laboratoriyası

Bu laboratoriya muzeydə saxlanılan eksponatların bərpa və konservasiya işlərini həyata keçirir. Laboratoriyanın müdiri Təhsib Zəvərliidir.

Bu laboratoriya, ölkənin ən mühüm muzeylərindən biri olan AMEA Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyində fəaliyyət göstərir. Muzeydəki çoxsaylı eksponatlar və sənət əsərlərinin bərpaı burada həyata keçirilir. Bərpa işləri, sənət əsərlərinin qorunması və zamanla yaranan zərərlərin aradan qaldırılması məqsədini güdür. Bu laboratoriyanın rəhbərliyi altında Azərbaycan tarixini əks etdirən bir çox qiymətli əsərlərin konservasiyası və bərpaı uğurla həyata keçirilir.

Muzey sərəvtləri və xatirə əşyalarının elmi bərpa mərkəzi

1957-ci ildən fəaliyyət göstərən bu mərkəz, mütəxəssislər tərəfindən muzey əşyalarının və sənət əsərlərinin bərpaı və konservasiyası işlərinə həsr olunmuşdur.

Mərkəz, tarixə aid çoxsaylı əşyaların qorunması və bərpası üçün xüsusi texnologiya və metodlardan istifadə edir. Burada işləyən mütəxəssislər, əşyaların üzərində təbii və ya insan tərəfindən vurulmuş zərərləri aradan qaldırır, həmçinin əsərlərin orijinal vəziyyətinə uyğun şəkildə konservasiyasını təmin edirlər.

Azərbaycan Milli İncəsənət Muzeyinin bərpa laboratoriyası

Azərbaycanın mədəni irsinin qorunması və təbliği baxımından əhəmiyyətli bir mərkəzdir. Muzey yalnız sənət əsərlərinin sərgisi ilə məşğul olmaqla qalmır, həm də onların qorunması, bərpası və konservasiyasını həyata keçirir. Azərbaycanın zəngin mədəni irsinin bir hissəsi olan sənət əsərləri, əsrlər boyu müxtəlif təbii və insan faktorlarından zərər görə bilər. Bu səbəbdən bərpa prosesləri, həmin əsərlərin orijinal formalarının və tarixi dəyərlərinin qorunmasına yönəlmişdir.

Muzeyin bərpa laboratoriyası, sənət əsərlərinin fiziki və estetik vəziyyətinin qorunmasını təmin etmək üçün yüksək ixtisaslaşmış mütəxəssislər tərəfindən fəaliyyət göstərir. Bu laboratoriya, həmçinin sənət əsərlərinin qorunmasına dair müasir metodlardan istifadə edir. Burada, müxtəlif dövrlərə aid rəsm əsərlərinin, heykəllərin, xalçaların, tətbiqi sənət nümunələrinin və digər incəsənət əsərlərinin konservasiya və bərpa işləri aparılır.

Bərpa prosesində əsas məqsəd, sənət əsərlərinin zamanla məruz qaldığı zərərləri bərpa etmək və onların orijinal vəziyyətinə uyğun şəkildə qorunmasını təmin etməkdir. Laboratoriyada həmçinin mütəxəssislər tərəfindən konservasiya işləri üçün xüsusi texnologiyalar və materiallar istifadə edilir. Bu, sənət əsərlərinin gələcək nəsillərə çatdırılmasına imkan yaradır və mədəni irsin qorunmasını təmin edir.

Azərbaycan Milli İncəsənət Muzeyi, bu sahədə aparılan işlərlə yalnız yerli sənətkarlığın inkişafını təşviq etmir, eyni zamanda dünya mədəniyyətinə aid əsərlərin qorunmasına və öyrənilməsinə də töhfə verir. Bərpa laboratoriyası, muzeyin fəaliyyətinin əsas hissələrindən biri olaraq, Azərbaycanın zəngin mədəni irsinin qorunmasında mühüm rol oynayır.

Azərbaycan Milli Xalça Muzeyinin bərpa laboratoriyası

Azərbaycan Milli Xalça Muzeyi, ölkənin zəngin xalça mədəniyyətinin qorunmasına və inkişafına böyük töhfə verir. Muzey, yalnız xalçaların sərgilənməsi və tədqiqi ilə məşğul olmaqla kifayətlənmir, həm də bu sənət əsərlərinin bərpasını və konservasiyasını həyata keçirir. Muzeyin bərpa laboratoriyası, xalçaların həm fiziki, həm də estetik baxımdan qorunmasını təmin etmək məqsədindədir.

Muzeyin bərpa laboratoriyası, bərpa və konservasiya sahəsində xüsusi biliklərə malik mütəxəssislər tərəfindən idarə olunur. Bu laboratoriya, toxuma materialları, rənglər və ənənəvi xalça sənətinin təkmilləşdirilməsi sahəsində müasir metodları tətbiq edir. Xalçaların bərpası, onların üzərində yaranan zərərlərin aradan qaldırılması və orijinal vəziyyətlərinin qorunması məqsədini güdür. Bərpa prosesi, hər bir xalçanın tarixi dəyərini və sənətkarlıq xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq həyata keçirilir. Bu, həmçinin, xalçaların təbiətinə uyğun olan konservasiya metodlarının tətbiqini tələb edir.

Bərpa işləri zamanı istifadə olunan texnikalar, xalçaların material və toxuma xüsusiyyətlərinə görə dəyişir. Məsələn, təbii boyalarla işlənmiş xalçalar, xüsusi müalicə üsulları ilə konservasiya edilir ki, bu da onların uzun müddət qorunmasını təmin edir. Laboratoriyada aparılan bərpa işləri, xalçaların həm fiziki, həm də mədəni dəyərlərinin qorunmasını məqsəd götürür və bu əsərlərin gələcək nəsillərə çatdırılmasını təmin edir.

Laboratoriya, Azərbaycanın qədim xalça sənətinin müasir dövrdə də yaşamasına və inkişaf etməsinə xidmət edir. Bərpa və konservasiya sahəsindəki mütəxəssislər bu cür işlərdə böyük təcrübə və bilik sahibdirlər və bu fəaliyyətlər, həm də xalçaların tarixinin öyrənilməsi və onların sənət əsəri kimi dəyərləndirilməsi üçün mühüm bir zəmin yaradır.

Bu bərpa laboratoriyaları Azərbaycanın mədəni irsinin qorunmasında böyük əhəmiyyət kəsb edirlər. Onlar, əsərlərin uzun müddət qorunmasını təmin etməklə yanaşı, bərpa sənətinin inkişafına töhfə verir. Bu cür işlər həm də mədəni irsə aid məlumatların düzgün qorunmasını təmin edir və gələcək nəsillərə çatdırılmasına imkan yaradır.

Nəticə

Azərbaycanın müstəqillik dövründə rəsm əsərlərinin bərpası, ölkənin mədəni irsinin qorunması və gələcək nəsillərə ötürülməsi baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bərpa sahəsində tətbiq olunan müasir texnologiyalar və konservasiya metodları, rəsm əsərlərinin estetik və tarixi dəyərlərinin qorunmasına kömək edir. Müxtəlif dövlət və qeyri-dövlət qurumlarının əməkdaşlığı ilə həyata keçirilən bərpa layihələri, Azərbaycanın mədəni irsinin gələcək nəsillərə təhlükəsiz şəkildə ötürülməsini təmin edir. Bu sahədəki inkişaf, həm də ölkənin mədəniyyətini dünya səhnəsində tanıtdırmağa kömək edir.

ƏDƏBİYYAAT

1. Əliyeva, F. Azərbaycan rəsm sənəti və bərpa texnikaları. Bakı: Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı. 2010. 256 səh.
2. Həsənova, N. Azərbaycan rəsm əsərlərinin bərpasında müasir yanaşmalar. Bakı: Azərbaycan Dövlət İncəsənət Universiteti. 2018. 192 səh.
3. İsmayılov, E. Rəsm sənətinin bərpası və konservasiya metodları. Bakı: İncəsənət Akademiyası. 2017. 208 səh.
4. Məmmədova, S. Mədəni irsin qorunması və bərpası. Bakı: Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi. 2015. 280 səh.
5. Quliyev, R. (Müstəqillik dövründə Azərbaycan mədəniyyətinin qorunması. Bakı: Elm və Təhsil Nəşriyyatı. 2020. 320 səh.

**Azərbaycan Rəssamlıq Akademiyası
Magistrant
E-mail: bayramovmurad00@gmail.com
İncəsənət əsərlərinin bərpası və ekspertizası*

Murad Bayramov

DEVELOPMENT DIRECTIONS OF RESTORATION ART IN AZERBAIJAN DURING THE INDEPENDENCE PERIOD

During the independence period, the art of restoration has emerged as a critical aspect of preserving Azerbaijan's cultural heritage. The restoration of historical and contemporary paintings serves as a key contributor to safeguarding national identity and showcasing the country's rich cultural legacy on a global scale. This article examines the restoration practices of Azerbaijani paintings during this period, offering an in-depth exploration of the methodologies, techniques employed, and the professional training of experts in the field. Furthermore, it evaluates the achievements attained, identifies the challenges encountered, and outlines prospective strategies for advancing restoration efforts in the future.

Keywords: *Azerbaijan, restoration art, restoration methods, artwork, specialist*

Мурад Байрамов

НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ РЕСТАВРАЦИОННОГО ИСКУССТВА В АЗЕРБАЙДЖАНЕ В ПЕРИОД НЕЗАВИСИМОСТИ

В период независимости реставрация произведений искусства стало важной темой для сохранения культурного наследия страны. Восстановление как исторических, так и современных произведений изобразительного искусства играет ключевую роль в сохранении национальной идентичности и продвижении азербайджанской национальной культуры в мировом контексте. Статья посвящена исследованию процесса реставрации произведений искусства в Азербайджане в период независимости, охватывая методику, применяемые технологии, а также обучение специалистов в этой области. Несмотря на достигнутые успехи, в процессе реставрации остаются сложности, и в статье также рассматриваются шаги, которые должны быть предприняты в будущем для улучшения этой области.

Ключевые слова: *Азербайджан, искусство реставрации, методы реставрации, произведение искусства, специалист.*

AMEA-nın müxbir üzvü Ərtegin Salamzadə tərəfindən təqdim edilmişdir.

İlk daxilolma tarixi: 18.10.2025
Son daxilolma tarixi: 13.11.2025